

RONDDOLEN

Lieveheersbeestjes

Lieveheersbeestjes worden tegenwoordig opgevoerd als symbool van vredelievendheid en geweldloosheid. Het is maar net door welke bril je het bekijkt. Voor bladluizen, mijten en soortgelijk gespuis vormen deze grappig ogende kevertjes een geduchte doodsvijand. In Nederland komen tientallen verschillende soorten voor die elk hun eigen voedselspecialisatie hebben. Zonder uitzondering zijn het nuttige dieren die een belangrijke rol spelen om schadelijke dieren binnen de perken te houden. De gewoone soorten zijn genoemd naar het aantal stippen dat ze op de dekschilden hebben. Het vaakst zien we het zevenstippig lieveheersbeestje, maar ook het tweestippig, het veertienstippig en het 22-stippig lieveheersbeestje zijn niet ongewoon.

Sinds enkele jaren vinden we vooral in de zuidelijke helft van Nederland het Aziatisch lieveheersbeestje. Deze soort is afkomstig van opzettelijke introducties. Lieveheersbeestjes worden vaak ingezet voor de biologische bestrijding van bladluizen in kassen. De laatste jaren voordat het Aziatisch lieveheersbeestje in het wild gevonden werd, werd deze soort ook wel uitgezet in volgrondesteelten van bijvoorbeeld sla. De vestiging in het wild moest er dus vroeg of laat wel van komen.

Het Aziatisch lieveheersbeestje wordt ook wel veelkleurig lieveheersbeestje genoemd. Het komt voor in diverse kleurshakeringen: zwart met rode stippen, oranje met zwarte stippen enzovoorts. De kop is zwart met wit, getekend in allerlei schakeringen. Het dier is dan ook niet herkenbaar aan het kleurenpatroon. Het heeft echter achter op de dekschilden een plooi of groeve die kenmerkend is voor de soort.

Lieveheersbeestjes planten zich voort door het leggen van eitjes. Uit de eitjes komt een blauwgrijs tot zwart slakrupse dat na verloop van tijd gaat verpoppen. Momenteel kun je overal dergelijke in de vegetatie verpoppende lieveheersbeestjes vinden. Ze kiten zich met behulp van hun eigen uitwerpselen vast aan de stengels van kruiden en grassen. Na een paar weken in het popstadium verschijnt de volgende generatie.

Hiet de Zwerfer

OVER LEVEN

HUISDIER – Een nieuw rapport van onderzoeksbureau Traffic toont aan dat orang-oetans en gibbons nog volop verhandeld worden op Java en Bali als huisdier. Dit ondanks het feit dat beide soorten sinds 1931 bij wet beschermd zijn in Indonesië. De onderzoekers inventariseerden de omvang van deze aphenhandel op 35 zogenaamde "vogelmarkten" in 22 steden. Daarnaast verzamelden ze informatie van lokale overheidsinstanties en opvangcentra over inbeslagnames en vrijwillig afgestane orang-oetans en gibbons. Tussen 1994 en 2003 gingen er officieel 391 gibbons en 168 orang-oetans over de toonbank. Door gebrekkige controle en registratie is de totale omvang van de handel onbekend, maar deze is zeer waarschijnlijk nog vele malen groter. De onderzoekers schatten dat van de wilde orang-oetans op Borneo (in totaal nog ongeveer 55.000 dieren) jaarlijks ongeveer 1000 dieren het slachtoffer worden van illegale handel op Java en Bali. In Indonesië kan dit een boete van ruim 8000 euro en vijf jaar gevangenisstraf opleveren. In de praktijk stellen de onderzoekers echter vast dat mensen die orang-oetans en gibbons

verhandelen en bezitten zelden worden vervolgd. Alles wijst erop dat veel justitie- en politiemedewerkers, inclusief rechters en aanklagers, het handelen in of bezitten van bedreigde dieren als huisdieren niet als een ernstig vergrijp zien. **TERMIETEN** – Jarenlang was het een raadsel hoe termieten hun voorkeur voor grote of kleine stukken hout bepalen. Termieten hebben namelijk geen ogen. Uit Australisch onderzoek blijkt dat die voorkeur wordt ingegeven door geluidstrillingen die ontstaan door het geknaag van de termieten aan het hout zelf. Termieten die aan hun favoriete takjes knagen blijken daar namelijk mee op te houden als op de achtergrond knaaggeluid uit minder populaire takjes wordt afgespeeld. Andersom werkt het ook: Minder favoriete takken worden gretig aangevallen bij het afspeelen van geluid afkomstig uit populaire stukjes hout. Deze voorkeur voor bepaalde typen hout is waarschijnlijk genetisch bepaald, en termieten zullen dus niet snel hun werkterrein verleggen. Mogelijk dat de ontdekking op termijn kan worden gebruikt in strijd tegen de huistermieet, die zich doorgaans in meubilair nestelt.

VERDER KIJKEN

juli: ▶ 6: 10 uur, fietstocht door IJsselvallei. Start: in Loenen. Aanmelden: 026-4979100. ▶ 7: 19.00 uur, excursie in omgeving kasteel Eerde bij Ommen. Aanmelden: 035-6559911. ▶ 7: 10.00 uur, scootmobiel-excursie door het Zandenbos. Start: bezoekerscentrum "Zandenbos", Plesmanlaan 2 te Nunspeet. Aanmelden: 0341-252996. ▶ 7: 10.30 uur, vaar/wandeltocht in de Wieden. Start: bezoekerscentrum aan Beulakerpad 1 te St. Jansklouster. Opgave: 0527-246644. ▶ 9: 13.00-17.00 uur open dag in Waterloopbos bij Kraggenburg in Noordoostpolder. ▶ 9: 10.00 uur, excursie naar het Groene Strand in Oostvoorne. Start: p-plaats bij paviljoen de Duinrand, Strandweg 4. Aanmelden: 0181-483909. ▶ 9, 27 juli, 12 aug.: fietstocht Noordwestelijke Veluwe. Start: 10.00 uur vanaf bezoekerscentrum Ermelose Heide, Postweg (zijweg Driërvleg langs weg Drie – Ermelo). Info: www.schapendrift.nl. ▶ 11: 14.00 uur, excursie op Sprengenbergh bij Haarlem. Start: boerderij De Pas aan Oude Deventerweg. Aanmelden: 035-6559911. ▶ 13: 14.00 uur, excursie in Waterloopbos, onderdeel van Voorsterbos bij Kraggenburg. Start: p-plaats Deltaweg, zijweg van Voorsterweg. Aanmelden: 0527-246644. ▶ 13, 31: 10.30 uur, lange afstandswandeling over Kootwijkerzand, door oude Zanderdennen, Looftsch (ven) en over Stroeseheide. Start: Noorderheideweg 2a, Kootwijk. Informatie: 06-16678447. ▶ 14, 27: 19.00 uur, vaartocht in De Wieden. Start: bezoekerscentrum de Wieden, Beulakerpad 1 te St. Jansklouster. Opgave: 0527-246644. ▶ 16: 9.00 uur, wandeling in Vreugderijkwaard bij Zwolle. Start: p-plaats Vreugderijkweg. Aanmelden: 0527-246644. ▶ 20: 20.00 uur, dializing "De Veluwe in beeld en geluid" door Geurt Besselink in Zaal Amicitia, Vierhouterweg 13 te Elspeet. ▶ 21: 21.00 uur, vollemaantocht in de Wieden. Start: bezoekerscentrum aan Beulakerpad 1 te St. Jansklouster. Opgave: 0527-246644. ▶ t/m 27 aug.: expositie "Grote Grazers" foto's van Fokko Erhart in Natuurmuseum Nijmegen, Gerard Noodtstraat 121. Info: www.natuurmuseum.nl. ▶ div. data t/m 10 sept.: wildfiets- en zaterdagavondtochten op de Veluwe. Aanmelden en informatie: 0577-411121, www.natuurtochten.nl. ▶ t/m 11 januari 2006: insectententoonstelling "Jakkies, kriebelbeestjes!" in Naturalis te Leiden. augustus: ▶ 19: 20.00 uur, vollemaantocht in de Wieden. Start: bezoekerscentrum aan Beulakerpad 1 te St. Jansklouster. Opgave: 0527-246644.

Ondanks opvallend signalement valt vliegend hert nauwelijks op Saplukker ontpopt zich als gladiator

De kans om een vliegend hert te zien is in juli en augustus het grootst. Althans, voor wie weet waar de koning van het keverrijk uithangt. Soms likt de *Lucanus cervus* gemorste limonade van terrastafeltjes, maar meestal leest hij zijn dorst op de stam van een bloedende eik.

„In Elspeet heeft iedereen wel eens een vliegend hert gezien”, zegt Gerrit Rekers, die op de Veluwe bekendheid geniet vanwege de natuurtochten die hij organiseert. De tweeling Egbert en Corné de Bruin en directeur J. A. Jobse kijken toe als hij op het plein van de Eben-Haëzerschool met een riek de grond in de speelbak loswoelt. Binnen een mum van tijd kronkelen tientallen larven tussen de schorsnippers. De blubberige joekels blijken niet van het vliegend hert te zijn, maar van de neushoornkever, waarvan even later ook enkele volwassen exemplaren opduiken. „Deze larven herken je aan hun kromme kaken”, aldus Rekers. „Een ander verschil met de larf van het vliegend hert is dat de segmenten van hun achterlijf gerimpeld en borstelig behaard zijn.”

In de bossen bij Gortel gaat de zoektocht in het bijzijn van John Smit verder. Alle zintuigen zijn gespist op een insect dat voor Nederlandse begrippen monsterlijke afmetingen heeft. Smit werkt bij EIS-Nederland, een stichting die onderzoek naar ongewervelden verricht en stimuleert en ertoe oproept elk waargenomen exemplaar te melden. „Met deze meldingen proberen we de huidige verspreiding beter in kaart te brengen.”

Het mannetje kan wel 8 centimeter groot worden, waarbij de gebogen bovenkaken eenderde van de totale lengte in beslag nemen. Om het 'gewei' te kunnen dragen is de kop even breed als het lijf. Het vrouwtje is aanmerkelijk kleiner en mist deze markante uitsteeksel, die overigens voor het vliegen niet zomaar in een vliegend hert. Ze doen er tussen de vier en de acht jaar over om volwassen te worden.

Houdgreep

De mannetjes ruiken de vrouwtjes al van verre. Vertakte antennes aan beide kanten van de kop fungeren daarbij als geurmeters

● De koning van het keverrijk kan wel 8 centimeter groot worden.

Foto Gerrit Rekers

en loodsen ze naar een wijfje. De rapen zijn gaar wanneer er in de buurt van een dame een concurrent opduikt. Zoals edelherten met hun geweiën op elkaar rammen, zo nemen vliegendeherten heren elkaar met hun kaken te grazen. Komt het tot een treffen, dan proberen de rivalen elkaar in de houdgreep te nemen. Spectaculair is het moment waarop de een de ander boven zich uit tilt en hulpeloos laat spartelen. Meestal draait het erop uit dat de verliezer het strijdperk verlaat. De andere gladiator verzekerert zich daarmee van het recht alle vrouwtjes in de nabijheid te mogen dekken.

Vrouwtjes steken hun energie in het aanmaken van eieren. De geelwitte larven die uit de eitjes kruipen, veranderen niet zomaar in een vliegend hert. Ze doen er tussen de vier en de acht jaar over om volwassen te worden.

Witrotschimmel

In Zuid-Limburg, Twente, het Rijk van Nijmegen en de Veluwe is de trefkans het grootst. Het dier vliegt in deze vier kerngebieden echter niet bij bosjes rond. Ondanks het opvallende signalement valt de kever bovendien nauwelijks op. Smit: „De larven kunnen alleen leven van ondergronds dood inlands hardhout dat door witrotschimmels is aan-

getast. Wie de volwassen insecten wil opsporen moet vooral in rijke loofbossen zoeken. Ze zitten vaak stil tegen een boomstam.” Smit en Rekers letten vooral op bomen met een bloedende stam. „Hij drinkt van het gistende vocht dat uit zo'n wond lekt.” De saplukkers paren ook vaak bij deze plekken.

Smit sluit uit dat vliegende heren in Nederland weer zo algemeen worden als ze ooit waren. „Het leefareaal is ten opzichte van 200 jaar geleden niet veel kleiner geworden, maar het aantal populaties nam wel sterk af. Een natuurlijker bosbeheer kan de kansen voor de soort doen keren.”

Hij is niet bang dat het vliegend hert op korte termijn uit Nederland verdwijnt. „Het is wel zaak de soort in de gaten te houden. Om het voortbestaan van dit fraaie dier te waarborgen, is het

Andere grote kevers

Het herkennen van een vliegend hert is vrij eenvoudig. Dit geldt zeker voor de mannetjes. Toch ontvangt EIS-Nederland regelmatig waarnemingen van soorten die ten onrechte voor het vliegend hert worden aangezien. Zo kwam in 2004 een foto van een Amerikaanse rode rivierkever binnen! Vergissing met het klein vliegend hert (*Dorcus parallelipipedus*) is mogelijk. Deze soort is echter een stuk kleiner en daardoor minder robuust gebouwd. De neushoornkever (*Oryctes nasicornis*), waarvan de mannetjes een grote hoorn op hun kop dragen, kan ruim 4 centimeter groot worden. Soms wordt de meikever (*Melolontha melolontha*) aangezien voor een vliegend hert. Deze soort kan in de maanden mei en juni nogal eens vliegend worden waargenomen.

belangrijk dat er bij de huidige populaties voldoende dood hout in de juiste afbraakstaat aanwezig is. Juist op plaatsen die niet te koud zijn voor de ontwikkeling van de larven.”

Waarnemingen (inclusief foto van kever en telefoonnummer van waar-

nemer) sturen naar: EIS-Nederland, Antwoordnummer 10430, 2300 WB Leiden of eis@naturalis.nl. Meer informatie: www.naturalis.nl/vliegendhert. Een uitgebreide versie van dit artikel is te vinden op www.ref-dag.nl.

Willem H. Smith

Wilde planten: schatkamer van de schepping

Een tubetje arnica-zalf behoort in veel Nederlandse huishoudens tot de standaardinventaris van het medicijnkastje. Slechts weinig mensen weten dat de zalf bereid wordt uit een ook in Nederland voorkomende wilde plant: het valkruid. Het is maar één voorbeeld van de vele inheemse planten die in de geneeskunde gebruikt worden.

Het valkruid komt in droge graslanden en heidegebieden voor, vooral in Drenthe, maar ook elders in Oost-Nederland. De valeriana, die algemeen in slootkanten groeit, wordt verwerkt in kalmerende druppeltjes en het in bermen wijdverbreide sint-janskruid is de basis voor de bereiding van sint-janskruidolie.

Veel planten die als geneesmiddel dienst kunnen doen zijn ook in onbruik geraakt, maar niet zelden leeft de kennis nog voort in de volksgeneeskunde. Zo werd mij als kind geleerd dat de bitterstoffen uit blaadjes van de paardebloem effectief zijn tegen leverkwalen en galpijnen. Blaadjes van hondsdrif kunnen gebruikt worden om de brandende pijn van een brandnetel te verzachten. En om niet meer te noemen: het melksp uit kroontjeskruid is nog steeds een probaat middel tegen wratten.

Veel mensen zijn sceptisch ten opzichte van de geneeskracht van planten. Dat komt niet in de laatste plaats doordat in het verleden veel onzin verkondigd is. Zo was er de signatuurleer, die uitgang van het principe dat de vorm van

● De valeriana is een plant die vooral voorkomt in vegetaties met ruitgruizen.

een plant verwees naar de medische mogelijkheden. Hartvormige bladeren moesten wel goed zijn tegen hartkwalen en wie aan de nieren leed, moest niervormige boontjes eten. Dat soort aannames hebben de kruidkunde vaak in diskrediet gebracht. Niet zelden werd echter het kind met het badwater weggegooid.

Bij planten die als geneeskruid geheel vergeten zijn, leeft de medicinale toepassing soms voort in de naamgeving. Tientallen soorten dragen de wetenschappelijke naam "officinale", wat geneeskrachtig betekent. In de Nederlandse namen kennen we onder

fraaie oranje bloempjes van het guichelheil zijn in vrijwel iedere moestuin te vinden.

Hoewel veel natuurlijke medicijnen door chemische preparaten vervangen zijn, worden er ook voor de reguliere geneeskunde nog steeds planten verzameld. Anderzijds geldt dat minder dan 2 procent van de wilde planten op geneeskrachtige eigenschappen getoetst is. Hier ligt dus nog een wereld aan te ontdekken. Het guichelheil werd toegepast als geneesmiddel. Je zou het dus een primitief antipsychoticum kunnen noemen. De

We staan er niet zo vaak bij stil, maar de overgrote meerderheid van ons dagelijks voedsel is bereid uit planten die ooit vanuit het wild in cultuur gebracht zijn. Granen zijn voortgekomen uit wilde grassoorten en ook aardappelen en groenten hebben allemaal hun voorouders of directe verwanten in het wild, niet zelden in onze eigen omgeving.

Zo is de stamvader van de suikerbiet, de zeebiet, geregeld langs de Zeeuwse kust aan te treffen. Koolzaad en mosterd zijn algemeen voorkomende wilde planten en pastinaak, asperge en been zijn vaak in de eerste de beste bermen te vinden.

Ook voor voedselgewassen geldt dat de mogelijkheden nog lang niet uitgeput zijn. Zo lopen er proeven met het kweken van zee-kraal en lamsoor, planten die van origine op zoute schorren groeien. Het gaat niet zomaar om een aardig experiment met luxe groenten, wereldwijd zijn er grote

oppervlakten grond waar verzilting een groot probleem is en het kweken van groenten van zilte bodem zou daar wellicht soelaas kunnen bieden.

Verder vinden er volop experimenten plaats met het verbouwen van gewassen waaruit plantaardige olie wordt bereid. Dat biedt belangrijke alternatieven voor de uitgeputte raketten van fossiele brandstoffen zoals olie en aardgas en bovendien een oplossing van het broeikaseffect.

Al met al zijn we nog even afhankelijk van de rijkdom in de schepping als onze verstre voorouders. Alle reden dus om voorzichtig met die natuurlijke rijkdommen om te gaan.

C. J. van de Moerput